

КОГНІТИВНІ ВИКРИВЛЕННЯ В СТРУКТУРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Когнітивні упередження (англ. – *cognitivebias*) – поняття когнітивної психології, які означають систематичні відхилення у сприйнятті й мисленні, виникають на основі дисфункціональних переконань, упроваджених у когнітивні схеми, і легко виявляються при аналізі автоматичних думок. Люди схильні створювати власну «суб'єктивну соціальну реальність», залежну від їх сприйняття, і ця реальність може приймати рішення щодо поведінки в соціумі. Таким чином, когнітивні спотворення можуть призводити до неточності суджень, нелогічних інтерпретацій або до ірраціональності в поведінці.

Деякі когнітивні упередження є результатом обмежень людських можливостей щодо обробки даних (обмежена раціональність).

Одним із найважливіших бар'єрів для вирішення проблем є фіксація, тенденція «чіплятись» за хибні рішення чи бути сліпим до альтернатив. Зазвичай це відбувається, коли ми накладаємо на наше мислення непотрібні обмеження. Основна властивість обмеженого мислення – це функціональна фіксованість, нездатність бачити нове застосування (нові функції) для вже знайомих об'єктів чи речей, що використовувались певним чином.

Функціональна фіксованість – це лише один із психічних блоків, що заважають інсайту. Ось приклад іншого бар'єру: на грошову банкноту кладуть невелику купку речей, що повністю поміщаються на ній. Як можна прибрати банкноту, не зрушивши речі й не торкаючись до них? Хороше рішення – висмикнути банкноту з одного краю. Але якщо ми потягнемо її з двох протилежних кінців, розірвавши навпіл,

залишити речі нерухомими буде набагато легше. Багато хто не бачить цього рішення, тому що їх вчать не псувати гроші. Зверніть увагу на вплив того, як ми поміщаємо щось у певну категорію, у даному випадку – «цінних речей» (які не можна псувати).

Існує декілька різних класифікацій когнітивних упереджень, наприклад: упередження, пов'язані з поведінкою та прийняттям рішення; упередження пов'язані з можливостями та стереотипами. За допомогою стереотипів наше мислення рятується від надлишків інформації, заважаючи нам, тим самим, правильно оцінювати нову інформацію. Стереотип допомагає швидко спрацювати, оформлювати у певні категорії та еталони соціальне оточення людини, легше його розуміти та прогнозувати поведінку. Але більшість стереотипів формується буденною свідомістю, тому вони часто бувають помилковими. Перевірити істинність чи хибність стереотипу можливо лише в процесі аналізу конкретної ситуації.

Поняття когнітивного викривлення було запропоноване Д. Конеманом і А. Тверські, які вивчали особливості прийняття людиною рішень у ситуації невизначеності. Вони дійшли висновку, що помилкові рішення ґрунтуються «евристичній репрезентативності». Тобто вибір здається нам правильним, оскільки він репрезентативно відображає відому нам інформацію, репрезентативність евристичних рішень визначається як схильність до оцінки частоти або імовірності події, якщо вона нагадує типовий випадок. Ці автори дійшли висновку, що формулювання проблеми або її фрейм впливає на рішення. Чим ширше фреймінг, або постановка задачі, тим кращим буде прийняте рішення. Але дуже часто люди звужують проблеми доки не з'являється єдина очевидна відповідь. Проте для рішення ми встановлюємо настільки вузькі обмеження, що, відповідно, збільшуємо ризик неправильного вибору.

Також до когнітивних викривлень належить проблема спрощеного мислення за типом «все або нічого». Таке поляризоване мислення класифікує оточуючий нас світ як абсолютно правильний або неправильний, поганий чи хороший, справедливий чи несправедливий.

Наступне відоме когнітивне упередження – це «ефект контролю». Часом у людини створюється відчуття, що вона може впливати на процеси, які ніяк від неї не залежать. Наприклад, лотерейний квиток, вибраний своєю рукою, повинен принести вдачу, на відміну від того, який дасть продавець. Люди схильні переоцінювати свій вплив на події, в благополучному результаті яких вони зацікавлені.

Когнітивне упередження, яке описує надзвичайну схильність людей при прийнятті рішень надто сильно покладатися на перший запропонований шматок інформації, «якір», називають «якоруванням». У процесі прийняття рішень «якорування» відбувається, коли людина використовує початкову інформацію для прийняття наступних рішень. Після встановлення «якора» інші рішення приймаються, відштовхуючись від нього, і виникає упередження в частині інтерпретації іншої інформації з урахуванням «якора».

Для розпізнання стереотипів мислення та їх аналізу до студентів 2-3 курсів НаУКМА (у дослідженні брали участь 82 особи) було застосовано методику «стереотипи мислення». Найбільш розповсюдженими стереотипами, які ми визначили у своєму дослідженні, були:

- «Поляризоване мислення» - його виявили в себе 52 особи.
- «Персоналізація» - 68 осіб.
- «Контрольовані помилки» - 56 осіб.

- «Помилки мінливості» - 48.

«Персоналізація» полягає в тому, що особистість вважає слова, думки та справи інших людей своєю реакцією на себе. Вона постійно порівнює себе з іншими.

«Помилки мінливості» - це стереотип, який описує очікування особистості, що інші змінюватимуться згідно з її вимогами; якщо вона докладе достатньо зусиль та старання.

Також більш ніж у половини опитуваних (46 осіб) було визначено стереотип «Помилки винагороди» - очікування, що всі жертви, самозречення, неймовірні зусилля будуть винагороджені й відчуття розгубленості, якщо цього не відбувається.

Після тестування студентами було проведено спеціальні тренінгові вправи для нейтралізації помилкових стереотипів.

Таким чином, для подолання негативного впливу когнітивних викривлень на ефективність інтелектуальної діяльності особистості, необхідно набути навичок і своєчасного розпізнавання мисленевих стереотипів, їх аналізу й поступової нейтралізації, що є одним із кроків на шляху до успіху в спілкуванні, навчанні й будь-яких видах діяльності.

Список використаних джерел

1. Кун Д. Основы психологии : все тайны поведения человека / Д. Кун. - 9-е изд., международное. - СПб. ; М. : Прайм-Еврознак : Изд. дом Нева : Олма-Пресс, 2004. - 863 с.
2. Мозг на 100%. Интеллект. Память. Креатив. Интуиция. Интенсив-тренинг по развитию суперспособностей / О. Кинякина, Т. Захарова, П. Лем, Ю. Асоскова, О. Овчинникова. - 2-е изд., улучш. И доп. - М.: Эксмо, 2010. - 848 с.